

Nr 10.

Ankom till riksdagens kansli den 15 april 1918 kl. 4 e. m

*Första kammarens andra tillfälliga utskotts utlåtande nr 10,
i anledning av väckt motion angående skrivelse till
Konungen med begäran om undersökning av den svenska
tobakshandlingens och dess personals läge.*

I en inom första kammaren väckt och till dess andra tillfälliga utskott hänvisad motion, nr 113, har herr *von Koch* hemställt, att riksdagen ville besluta att hos Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t måtte — ur det allmännas, näringslivets och den sociala rättvisans synpunkter — låta verkställa en på sammanställning och komplettering av förefintligt material grundad undersökning av den svenska tobakshandlingens och dess personals läge under de olika utvecklingsstadier, nämnda handling undergått under de senare åren. *Motionen.*

Beträffande motiveringen för denna hemställan får utskottet hänvisa till motionen.

Utskottet har över motionen i föreskriven ordning inhämtat utlåtande från kungl. kommerskollegium och kungl. socialstyrelsen. Därjämte har utskottet jämväl i anledning av motionen mottagit yttrande från Aktiebolaget Svenska Tobaksmonopolet. *Utskottet.*

Ifrågavarande yttranden återfinnas nedan såsom bilagor.

Den av motionären föreslagna utredningen avser *dels* att genom sammanställning av det ekonomiska resultatet av tobakshandlingens, såväl under tiden närmast före tobakstrustens bildande som under därpå följande tvenne utvecklingsskeden, vinna närmare upplysning om de olika driftsformernas ändamålsenlighet från ekonomisk synpunkt, *dels* att verkställa en undersökning från social synpunkt om arbetarnes levnadsförhållanden och sociala läge under ovannämnda trenne utvecklingsstadier.

I fråga om den begärda ekonomiska undersökningen vill utskottet icke bestrida, att en sådan vore av värde och intresse i flera avseenden, men då tobaksmonopolet varit i verksamhet så kort tid som endast från

den 1 juni 1915, samt mycket abnorma förhållanden dessutom varit rådande på näringslivets område under denna tid, hyser utskottet den uppfattningen, att några tillförlitliga jämförelser mellan de olika förvaltningsformerna ännu icke kunna uppställas i det syfte, motionären angivit. Utskottet vill för övrigt i detta sammanhang hänvisa till de av tobaksmonopolets styrelse årligen avgivna berättelser rörande monopolets verksamhet, i vilken noggrann redogörelse lämnas för den svenska tobakshandlingens ekonomiska utveckling och resultat.

Beträffande personalens levnadsförhållanden under tobakshandlingens skilda driftsformer anser utskottet, att en undersökning härom skulle bliva av betydelse från flera synpunkter, och, ehuru kristiden måste anses i viss mån försvåra en jämförelse även på det sociala området, torde det dock vara lättare att här vinna ett tillfredsställande resultat.

Det bör dock i varje fall närmast tillkomma socialstyrelsen som sakkunnig myndighet på detta område att taga initiativ i frågan och framlägga förslag till de särskilda undersökningar, som styrelsen kan anse vara genomförbara och av större betydelse för det allmänna, och utskottet har så mycket mindre anledning att påkalla riksdagens medverkan i föreliggande spörsmål, som socialstyrelsen i skrivelse till utskottet säger sig redan före denna motions ingivande haft för avsikt att ingå till Kungl. Maj:t med begäran om undersökning av tobakspersonalens sociala förhållanden.

På grund av vad sålunda anförts får utskottet hemställa,

att förevarande motion icke må till någon första kammarens åtgärd föranleda.

Stockholm den 11 april 1918.

På utskottets vägnar:

OSKAR NYLANDER.

Vid ärendets slutbehandling inom utskottet hava närvarit: herrar Nylander, Danström, Larson, Kjellgren, Ström, Permansson och Welanders.

Bil. 1.

Till riksdagens första kammarens andra tillfälliga utskott.

Genom nådig remiss den 15 sistlidne februari har kungl. kommerskollegium anbefallts avgiva yttrande över en i riksdagens första kammare av herr von Koch väckt motion, nr 113, angående skrivelse till Konungen med begäran om undersökning av den svenska tobakshanteringens och dess personals läge.

Motionären anför som huvudsyftet för den föreslagna utredningen, att genom densamma en inblick skulle vinnas i frågan om olika driftsformers ändamålsenlighet inom industri och handel och framför allt i frågan om statsdriftens lämplighet i förhållande till såväl systemet med ett flertal konkurrerande företagare som systemet med ett monopolistiskt organiserat företag, och detta med hänsyn ej mindre till produktionens och konsumtionens ekonomiska och tekniska ordnande och resultat än till de sociala sidorna av frågan.

På samma gång kollegium för sin del vill understryka det mycket stora intresse det uppställda spörsmålets grundliga och sakkunniga belysning både från teoretisk och praktisk synpunkt skulle äga, vill kollegium emellertid betona de stora vanskligheter, som äro förhanden med en undersökning sådan som den här föreslagna. Svårigheterna ligga i de abnorma förhållanden, som varit rådande under alla de år tobaksmonopolet varit i verksamhet och som torde hart när omöjliggöra alla tillförlitliga jämförelser med förut inom denna industrigren rådande förhållanden, vad den ekonomiska sidan av saken beträffar.

I avseende å de i motionen berörda sociala momenten, varunder torde inbegripas främst personalens arbets- och avlöningsförhållanden, gäller väl det sagda ej i samma mån, ehuru väl den tid, som förflutit efter monopolbolagets tillkomst, torde vara väl kort för att tillåta några säkra slutsatser, så mycket mer som dessa första år av bolagets verksamhet varit att anse som organisationsår, varunder normala förhållanden ingalunda kunna sägas hava varit rådande.

Huvudvikten vid den föreslagna undersökningen synes alltså enligt kollegii mening böra läggas på arbetsförhållandena, inom vilket område slutsatser av värde framför allt torde stå att vinna.

Stockholm den 25 mars 1918.

K. A. FRYXELL.

Martin Jansson.

Karl Åmark.

Bil. 2.

Till Konungen.

Genom nådig remiss den 8 nästlidne februari har kungl. maj:t anbefallt socialstyrelsen bland annat att inkomma med yttrande över en inom riksdagens första kammare väckt motion nummer 113, om undersökning av den svenska tobakshanteringens och dess personals läge.

Till åtlydnad härav får socialstyrelsen anföra följande.

Den svenska tobaksindustrien och dess personal hava redan förut tvenne gånger varit föremål för officiell utredning, nämligen åren 1898 och 1908; och verkställdes dessa utredningar i båda fallen inom kommerskollegium, år 1898 genom kollegii arbetsstatistiska avdelning (nuvarande socialstyrelsen) och år 1908 genom en av Kungl. Maj:t särskilt tillförordnad person, nämligen förste aukturen å kommerskollegii arbetsstatistiska avdelning M. Marcus. Den första av ovannämnda utredningar var till hela sin läggning av arbetsstatistisk natur och sysselsatte sig nästan uteslutande med tobakspersonalens arbets- och löneförhållanden. Dock förekom även ett kapitel om den svenska tobaksindustriens utveckling och dåvarande läge. Den andra utredningen däremot hade huvudsakligen planlagts ur näringsstatistiska synpunkter och lämnade en ingående redogörelse för den svenska tobakshanteringen, omfattande såväl själva industrien (inklusive hantverket och hemindustrien) som tobaksodlingen, tobakshandeln och konsumtionen. Även denna utredning innehöll emellertid uppgifter rörande tobakspersonalens löneförhållanden med mera.

Motivet till den av motionären nu föreslagna nya undersökningen av tobakshanteringen och dess personal är, att nämnda hantering under de senare åren genomgått nya utvecklingsstadier, betecknade av förtrustningen och statsmonopoliseringen. Det har ansetts, att man genom en undersökning av dessa utvecklingsstadier skulle erhålla en mycket betydelsefull belysning rörande olika driftsformers ändamålsenlighet ur såväl det allmänna som näringslivets och konsumtionens synpunkter.

Beträffande de *sociala* sidorna av frågan, vilka närmast tillhöra styrelsens bedömande, framhåller motionären, att de genomgripande förändringar med avseende å företagarnas, affärs- och driftpersonalens samt arbetarnas förhållanden och läge i olika avseenden, som såväl den tidigare förtrustningen som statsmonopoliseringen måste medföra, borde göras till föremål för undersökning. En särskild anledning härtill förefunnes jämväl däruti, att de vid monopoliseringens genomförande beslutade ersättnings- och hjälpåtgärderna icke på alla punkter skulle hava visat sig ändamålsenliga eller tillräckliga, varför en utredning rörande rättvisan och billigheten av hithörande anordningar vore påkallad.

Socialstyrelsen har för sin del så mycket mindre att erinra mot en ny undersökning av tobakspersonalens sociala läge under de senare åren, som styrelsen, även oavsett nu föreliggande motion, haft för avsikt att ingå till Kungl. Maj:t med en framställning i ämnet. Det har för styrelsen länge varit ett önskemål att få till stånd en fortlöpande statistik rörande särskilt arbetslön och arbetstid inom olika näringsgrenar. Stora svårigheter hava emellertid yppat sig för erhållande från arbetsgivarna av de härför erforderliga primäruppgifterna. Sådana svårigheter böra dock ej förefinnas med avseende å den under statsmonopol ligande tobaksindustrien. Det lär för övrigt för staten, i dess egenskap av monopolinnehavare, vara av särskilt intresse att kunna följa arbetarnas inom hithörande industri ekonomiska och sociala förhållanden. Härtill kommer, att enligt vad styrelsen har sig bekant, tobaksmonopolet förfogar över ett ingående statistiskt material i berörda hänseende. Styrelsen anser därför icke blott att en mera ingående undersökning av tobakspersonalens arbetsförhållanden med mera

nu må äga rum, utan även att allt framgent för varje år vissa uppgifter angående arbetstid, arbetslön och så vidare böra av tobaksmonopolet eller under dess medverkan av styrelsen bearbetas och publiceras såsom en fortlöpande statistik.

Socialstyrelsen delar jämväl motionärens uppfattning, att vid en mera ingående undersökning av tobakspersonalens sociala läge under de senare åren även bör utredas frågan om, huru de vid förtrustningen och monopoliseringen vidtagna ersättnings- och hjälpåtgärderna verkat.

I fråga om de *ekonomiska* med flera spörsmål, som vid en eventuell undersökning jämväl borde beaktas, torde några närmare uttalanden icke påfordras från styrelsens sida.

För att emellertid underlätta ett bedömande av, huru i anslutning till motionärens anvisningar den föreslagna undersökningen i dess helhet kunde tänkas planlagd, anser sig styrelsen böra här antyda dess allmänna drag.

Undersökningen skulle omfatta den svenska tobakshanteringens alla huvudområden, nämligen odlingen, industrien, importen och en-gros-handeln, minut-handeln och konsumtionen. Vart och ett av dessa behandlas ur de olika, företrädesvis ekonomiska, sociala och statsfinansiella synpunkter, som äro av större allmänt intresse.

För varje område anknytes utredningen närmast till de tidpunkter, som äro representativa för hanteringens olika utvecklingsstadier under den senare tiden. Utgångspunkt blir därvid den ovan omförmälda undersökningen för år 1908, vilken för möjliggörande av jämförelser bör i tillämpliga delar tjäna som mönster. Dennas viktigare data kompletteras för de följande åren. Till närmare behandling upptages vidare en representativ tidpunkt dels för tobakstrustens (aktiebolaget svenska förenade tobaksfabrikers), dels för tobaksmonopolets verksamhet. Uppmärksamhet ägnas jämväl åt övergångsperiodernas särskilda förhållanden och särskilt deras inverkan på personalens läge, vilket ådragit sig allmännare uppmärksamhet.

Erforderligt material för den historiskt statistiska behandlingen av ämnet erbjuda *dels* föregående utredningar, riksdagshandlingar med mera, *dels* den officiella näringsstatistiken, *dels* handlingar, räkenskaper och utredningar, som lågo till grund för tobakstrustens bildande, *dels* de motsvarande handlingar med mera, på vilka grundades tobaksmonopolets övertagande av hanteringen samt bestämmandet av ersättningarna till förutvarande företagare och anställda. Beträffande odlingen torde värdefullt material föreligga hos bland andra prissättningsnämnden. Även om en del kompletterande uppgifter måste införskaffas genom hänvändelse till organisationer med flera, så föreligger dock ett mycket stort samlat material, som därjämte i väsentliga delar redan i samband med trustens och monopolets tillkomst blivit sakkunnigt kontrollerat och bearbetat. Beträffande särskilt förhållandena efter tobaksmonopolets tillkomst läser hos monopolbolaget föreligga en ingående och systematiskt ordnad tillverknings- och arbetsstatistik.

Ehuru undersökningen i huvudsak torde kunna baseras på dylikt siffermaterial, äro dock åtskilliga betydelsefulla spörsmål av sådan beskaffenhet, att deras behandling kräver medverkan av fackmän. Hit höra exempelvis frågorna om produktionsprocessens förändringar i samband med industriens koncentration, arbetsmetodernas utveckling och deras inverkan på varans beskaffenhet, arbetsintensiteten och lönerna och så vidare.

De här lämnade närmare antydningarna om det sätt, på vilket det i motionen avsedda syftet lämpligen skulle förverkligas, torde giva vid handen, att den föreslagna undersökningen skulle bli synnerligen omfattande och krävande. En hel del spörsmål skulle kunna behandlas mera fristående och i enlighet med normer, som redan fastställts i föregående utredningar. Emellertid skulle där- efter utredningens olika moment sammanställas till en totalbild utav utvecklingen samt en jämförelse verkställas mellan förhållandenas gestaltning under inflytande av de olika driftformerna. Visserligen kan man vara tveksam om, huruvida arbetet skulle slutligen resultera i en värdesättning ur ekonomisk, social och finan- siell synpunkt av tobakshanteringens utvecklingsstadier och driftformernas betydelse därvidlag. Det torde måhända vara lämpligare att stanna vid framlägg- andet i möjligast fullständiga och överskådliga form av det faktiska material, som kräves för en efterföljande vetenskaplig och politisk diskussion i ämnet. Icke desto mindre är det uppenbart, att en sådan undersökning, som här skisse- rats, ställer mycket stora anspråk på mångsidig sakkunskap och sträng objektiv- itet samt att dess planläggande och utförande måste ske i samverkan med re- presentanter från olika intresserade håll.

Då såsom redan antytts materialet för undersökningen till stor del redan föreligger samlat och bearbetat, behöva arbetena och kostnaderna för densamma icke bli sådana att de verka avskräckande i betraktande av att för närings- och socialpolitiken viktiga problem kunna vinna ingående belysning. Det är uppenbarligen av stort allmänt intresse att utnyttja det sällsynt rika tillfälle, som här föreligger för bedömandet av driftskoncentrationens och olika driftformers betydelse. För staten samt för aktiebolaget svenska tobaksmonopolet såsom för- valtare av statsmonopolet bör det vidare vara angeläget, att en fullt objektiv belysning gives åt den nuvarande anordningen i jämförelse med de föregående. Att åtskilliga inlägg i den delvis ganska hetsiga kritiken av monopoliseringen och dess verkningar varit mindre vederhäftiga, är visserligen påtagligt. Men ett verkligt rättvist sakbedömande blir för utomstående väsentligt underlättat, därest frågan vinner sådan allsidig och opartisk belysning, som i motionen avses.

Givetvis kunde resultat av stort intresse vinnas även med begränsning av en eventuell undersökning till endast vissa av de ovan förslagsvis angivna spörsmålen och synpunkterna. I frågans nuvarande läge torde emellertid icke påfordras något närmare ingående på vare sig planläggningen eller organiseran- det av arbetet.

I detta ärendes slutliga behandling hava deltagit tjänsteförrättande general- direktören Huss, byråchefen Bergsten och tjänsteförrättande byråchefen Bjurstedt.

Stockholm den 16 mars 1918.

Underdånigst

GUNNAR HUSS.

Nils Bergsten.

Bilaga 3.

Till Första kammarens andra tillfälliga utskott.

Herr G. H. von Koch har i motion nr 113 i första kammaren den 30 januari 1918 hemställt efter föregående motivering, att ur det allmännas, näringslivets och den sociala rättvisans synpunkter riksdagen ville besluta låta verkställa en på sammanställningar och komplettering av förefintligt material grundad undersökning av den svenska tobakshandlingens och dess personals läge under de olika utvecklingsstadier nämnda hantering undergått under de senare åren.

Det program, som motionären här förevisar, är synnerligen vidlyftigt, i det att vartdera av de två föremålen, tobakshandlingen och personalen, skall beskådas ur tre olika synpunkter.

Såsom motionären yttrade, har denna hantering genomgått åtskilliga förändringar under det sista årtiondet. Av tobaksmonopolets berättelser för 1915 och 1916 framgår i stora drag monolets skapande och dess fortlevnad. I 1917 års berättelse, som snart torde utkomma i tryck, är även införd i stora drag en redogörelse för ersättningarnas belopp, ävensom till jämförelse de av kommittén beräknade beloppen.

Monopolet håller sedan avsevärd tid tillbaka på med studium av frågan och hyser icke någon som helst avsikt att överlåta detta arbete till utomstående med tillhjälp av monolets resurser. För bearbetning särskilt av personalfrågan är kompetent person sysselsatt sedan cirka åtta månader tillbaka, men då materialet från tiden före monolet är synnerligen svårhanterligt, så tager en dylik utredning avsevärt lång tid i anspråk.

Om motionären hade vänt sig till monolet, så hade han direkt kunnat erhålla dessa upplysningar.

Då undertecknad av en tillfällighet fått reda på motionens förefintlighet och, ehuru detta möjligen kunnat förväntas, icke erhållit något meddelande eller någon förfrågning från motionären, så har jag dristat mig tillskriva utskottet direkt för att därigenom möjligen förebygga, att utskottets, riksdagens och eventuellt Kungl. Maj:ts dyrbara tid tages i anspråk för det ärende motionen omfattar, och om jag desslikes vågar göra en vördsam hemställan, så innefattar denna, att herr von Kochs motion nr 113 icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Stockholm den 18 mars 1918.

O. Wallenberg.